

Mikko Pellinen

Eläkejärjestelmien alueelliset erot

**Mitä tilasto eläkkeensaajista
kertoo kuntien väestöstä?**

Kirjoitus sisältyy 24.11.2000 ilmestyneeseen
artikkelikirjaan "Suomalaisen sosiaalipolitiikan
alueellinen rakenne". Sen ovat toimittaneet
Heikki A. Loikkanen ja Juho Saari ja kustantanut
Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto

Hakapaino Oy
Helsinki 2000
ISBN 952-9639-85-6
ISSN 1238-5948

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puh. (09) 1511, Faksi (09) 148 1172

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn (09) 1511, Fax (09) 148 1172
FIN-00065 Eläketurvakeskus Finland
Tel. +358 9 1511, Fax +358 9 148 1172

SISÄLTÖ

1 Johdanto.....	5
2 Suomen eläkejärjestelmän kuvaus	6
2.1 Kansaneläkejärjestelmä	7
2.1.1 Eläke-etuudet ja niiden rakenne	8
2.1.2 Eläkkeiden rahoitus	11
2.2 Työeläkejärjestelmä	11
2.2.1 Yksityinen sektori	11
2.2.2 Julkinen sektori	13
2.2.3 Työeläke-etuudet	15
2.2.4 Eläkkeiden rahoitus	20
2.3 Liikenne- ja Tapaturmavakuutus- sekä Sotilasvamma- ja Sotilastapaturmalait	20
2.4 Käytetyt käsitteet	21
3 Eläkettä saava väestö	22
3.1 Eläkkeellä oleva työikäinen väestö	24
3.1.1 Työikäisten viimeisellä kympillä joka toinen eläkkeellä	25
3.2 Vanhuuseläkeläisiä jo melkoinen joukko	28
3.3 Eläkemarkat täydentävät väestölukujen kertomaa	28
3.3.1 Vanhuuseläkkeisiin kului 45 miljardia markkaa	29
3.3.2 Työkyvyttömyyseläkkeitä maksettiin 17 miljardia	29
3.3.3 Työttömyyseläkkeisiin 2,7 miljardia	30
3.4 Mistä eläkemarkat tulevat?	31
3.4.1 Kansaneläkkeinä neljännes	31
3.4.2 Yksityisen puolen työeläkkeinä lähes puolet	32
3.4.3 Julkisen puolen työeläkkeisiin runsas neljännes	33
3.4.4 Yksityisen puolen työeläkkeillä suurin kunnittaisten prosenttiosuuksien hajonta	33
3.4.5 Tasajaossakin löytyy	34
3.5 Eläkettä reilusti viisi tuhatta	34
3.6 Eläkettä myös ulkomailla asuville	36

4 Tiivistelmä.....	37
5 Lopuksi	38
Kirjallisuus	39

1 JOHDANTO

Vuonna 1998 maksettiin Suomessa eläkkeitä noin 80 miljardia markkaa lähes 1,3 miljoonalle henkilölle, eli joka neljäs maassa asuva sai jotain eläkettä. Summa oli noin 43 % kaikista sosiaalimenoista ja noin 11 % markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta. Eläkemarkoista lähes puolet (44 %) maksettiin työeläkejärjestelmän yksityisen sektorin eläkkeinä, reilu neljännes (27 %) julkisen sektorin eläkkeinä ja vajaa neljännes (22 %) Kansaneläkelaitoksen maksamina eläkkeinä. Loput (7 %) muodostui mm. liikenne-, tapaturma- ja sotilasvammalakien mukaisista ns. SOLITA-eläkkeistä, vapaamuotoisista ns. rekisteröimättömistä lisäeläkkeistä sekä joukosta erilaisia erityisetuuksia, joita eritellään tarkemmin järjestelmäkuvauksessa. Alueellisesti tarkasteltuna eläkkeensaajat liikuttavat varsin monessa kunnassa merkittävää osaa kunnan rahavirroista ja edustavat parhaimmillaan huomattavaa tulonsiirtoa kunnan suuntaan ja pahimmillaan varsin raskasta kuormaa kunnan taloussuunnittelussa.

Tämän artikkelin kuvaus on puhtaasti tilastoon pohjautuva. Se kertoo, miten eri eläkelajit ja eläkejärjestelmät näkyvät ja painottuvat kuntien ja maakuntien väestöissä. Myös kuntien väestöjen ikäjakaumista ja ansiotoiminnan sektoroitumisesta sekä työkyvyttömyyden ja työttömyyden esiintymisestä saa tietoa. Tulen antamaan eri ilmiöistä mm. reunajakaumia vaihteluvälin havainnollistamiseksi. Ajatukseni on, että artikkeli toimii eräänlaisena tuotekuvauksena siitä, mitä kaikkea kuntatasoisesta aineistosta voi saada irti, kun siihen oikein paneutuu. Tarkastelut perustuvat kokonaisaineistoon joten metodologinen puoli on varsin yksinkertainen. Pääasiallinen alueellinen tarkastelu tapahtuu kuntatasolla ja kunkin tarkasteluaiheen lopuksi yleistän näkökulman maakuntatasolle. Tämä painotus siksi, että kunkin maakunnan sisälle yleensä mahtuu tarkastelukulman kannalta 'kaikenlaisia' kuntia.

Lukumäärä- ja eläkkeen suuruustarkastelut sekä järjestelmäkuvaus ovat vuodelta 1998, mutta vuotuinen eläkemeno vuodelta 1997, koska vuoden 1998 tietoja ei tätä kirjoitettaessa ole käytettävissä.

2 SUOMEN ELÄKEJÄRJESTELMÄN KUVAUS

Suomen eläkejärjestelmä koostuu lähinnä kansaneläke- ja työeläkejärjestelmästä sekä eräistä erityisriskejä varten säädetyistä laeista kuten liikenne-, tapaturmavakuutus-, sotilasvamma- ja sotilastapaturmalaki.

Kansaneläkejärjestelmän piiriin kuuluvat pääpiirteissään kaikki Suomessa vakinaisesti asuvat henkilöt. Työeläkejärjestelmän piiriin tulevat puolestaan Suomessa työ- tai virkasuhteessa olleet sekä yrittäjä- tai maatalousyrittäjätoimintaa harjoittaneet henkilöt. Työeläkejärjestelmä jakaantuu lainsäädännöllisesti yksityiseen ja julkiseen sektoriin. Yksityisellä sektorilla työskentelee runsas kaksi kolmasosaa työvoimasta (n. 1,6 milj. henkilöä) ja julkisella vajaa kolmannes (n. 0,7 milj. henkilöä). Yksityisen sektorin henkilöistä viidennes on yrittäjiä.

Vuoden 1998 lopussa eläkettä sai vajaat 1,3 miljoonaa henkilöä. Kansaneläkettä sai 87 prosenttia ja työeläkettä 90 prosenttia eläkkeensaajista. Kolme eläkkeensaajaa neljästä sai eläkettä samanaikaisesti sekä kansan- että työeläkejärjestelmästä. Kaksi kolmasosaa eläkkeensaajista sai vanhuuseläkettä.

Eläkkeensaajan kokonaiseläke muodostuu tavallisesti työuran pituuden ja palkan tai työtulon perusteella määräytyvästä työeläkkeestä ja pääasiassa työeläketulojen mukaan määräytyvästä kansaneläkkeestä sekä mahdollisesta liikenne- ja tapaturmavakuutus- tai sotilasvamma- ja sotilastapaturmalakien mukaisesta eläkkeestä. Vuonna 1998 eläkkeensaajan keskimääräinen kokonaiseläke oli 5 191 mk/kk, miehillä 6 082 mk/kk ja naisilla 4 551 mk/kk.

Jos lakisääteiset työeläkkeet ja mahdolliset liikenne- ja tapaturmavakuutus- sekä sotilasvamma- ja sotilastapaturmavakuutuslain mukaiset eläkkeet yhdessä ylittävät 60 % korkeimmasta eläkkeen perusteena olevasta palkasta tai työtulosta, **eläkkeet yhteensovitetaan**. Ylite vähennetään työ- ja virkaeläkkeistä eläkkeiden suuruuden suhteessa. Tapaturma- tai liikennevakuutuskorvaukset ovat ensisijaisia, eli niiden markkamäärään yhteensovituksella ei ole vaikutusta. Sotilasvamma- ja sotilastapaturmalakien mukaiset etuudet ovat myös ensisijaisia työeläkkeisiin nähden, mutta toissijaisia tapaturma- ja liikennevakuutuskorvauksiin nähden. Työ- tai

virkaeläke saattaa yhteensovituksessa vähentyä jopa nollan suuruiseksi. Sama koskee myös kansaneläkkeitä.

2.1 Kansaneläkejärjestelmä

Nykyisten kansaneläke-etuuksien perustana oleva kansaneläkelaki tuli voimaan vuonna 1957 ja korvasi ns. vanhan kansaneläkelain vuodelta 1939. Perhe-eläke-etuuksia säätelevä yleinen perhe-eläkelaki tuli voimaan vuonna 1969. Etuuskartta täydentyi asumistuella ja lapsen hoitotuella vuodesta 1970 sekä rintamasotilasetuuksilla ja työttömyyseläkkeillä vuodesta 1971. Joustava eläkeikäjärjestely toteutui vuodesta 1986. Vuoden 1996 alusta kansaneläke alkoi asteittain muuttua kokonaan eläketulovähenteiseksi, mikä näillä näkymin toteutuu vuoteen 2002 mennessä. Tämä merkitsee käsitteellisesti samalla sitä, että koko väestön kattanut kansaneläkejärjestelmä muuttuu vähimmäiseläkejärjestelmäksi.

Kansaneläkelainsäädännön mukaan kansaneläkkeeseen on oikeus Suomessa asuvalla henkilöllä. Suomen kansalaisella on oikeus kansaneläkkeeseen, jos hän 16 vuotta täytettyään on asunut Suomessa vähintään kolme vuotta. Ulkomaan kansalaiselle eläke voidaan myöntää hänen asuttuaan Suomessa viisi vuotta 16 vuotta täytettyään. Kuitenkin alle 21-vuotiaalle, Suomessa asuessaan työkyvyttömäksi tulleen, eläke voidaan myöntää ilman asumisaikaehtoja.

Perhe-eläkkeeseen on oikeus Suomessa asuvalla leskellä ja lapsella. Lisäksi edellytetään, että edunjättäjä asui kuollessaan Suomessa. Edunjättäjän ja lesken asumisaikavaatimukset ovat samat kuin kansaneläkkeissä. Lapsilla näitä vaatimuksia ei ole.

Rintamalisä ja ylimääräinen rintamalisä myönnetään Suomessa asuville henkilöille, joilla on rintamalisään oikeuttava tunnus. Myös ulkomailla asuville henkilöille voidaan maksaa rintamalisää, jos he saavat kansaneläkettä Suomesta.

EY-lainsäädäntö ja Suomen solmimat sosiaaliturvasopimukset aiheuttavat poikkeuksia asumiseen perustuvaan eläketurvaan. EY-säännökset koskevat EU/ETA-työntekijöitä ja heidän perheenjäseniään. Pohjoismaiden sosiaaliturvasopimus koskee lähinnä niitä EU/ETA-alueella asuvia pohjoismaiden kansalaisia (ei-työntekijät), joihin ei sovelleta EY-lainsäädäntöä. Kahdenvälisillä sosiaaliturvasopimuksilla annetaan vastavuoroisesti oikeus toisen sopimusmaan eläkkeisiin.

2.1.1 Eläke-etuudet ja niiden rakenne

Kansaneläkelaitos maksaa kansaneläkkeitä (vanhuus-, työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeet) sekä yleisiä perhe-eläkkeitä (lesken- ja lapsaneläkkeet).

Kansaneläkettä on vuodesta 1997 alkaen maksettu myös pelkkänä asumistukena, hoitotukena tai rintamalisänä. Tässä tarkastelussa niitä ei ole kuitenkaan erillisinä luettu kansaneläkkeiksi. Tämä tarkoittaa, että ko. markkamäärät ovat mukana vain silloin, kun mainittujen etuuksien saajat saavat myös työeläkettä.

Kansaneläkelaitoksen maksamat eläkkeet rakentuvat vakiomääräisistä ja tulojen mukaan määräytyvistä eli tulosidonnaisista eläkkeistä ja eläkkeenosista. **Vakiomääräisiä** eläkkeenosia ovat leikattu kansaneläke (aiemmin leikattu pohjaosa), puolisolisa, lapsikorotus, eläkkeensaajien hoitotuki ja rintamalisa. Lesken- ja lapsaneläkkeen perusmäärät ovat niin ikään vakiomääräisiä. **Tulosidonnaisia** eläkkeitä tai eläkkeenosia ovat eläkevähenteinen kansaneläke, asumistuki, ylimääräinen rintamalisa, lapsaneläkkeen täydennysmäärä sekä lesken alku- ja jatkoeläkkeen täydennysmäärä. Asumistuen suuruus riippuu myös asumiskustannuksista.

Kunnat on eläkkeiden maksamista varten jaettu elinkustannusten mukaan kahteen ryhmään. Kuntaryhmä vaikuttaa eläkevähenteisen kansaneläkkeen, asumistuen, ylimääräisen rintamalisan ja leskeneläkkeen täydennysmäärän suuruuteen. Perhesuhteet vaikuttavat tulosidonnaisten eläkkeenosien suuruuteen joko suoraan tai välillisesti tulorajojen tai asumiskustannusrajojen kautta.

Vuoden 1994 alusta kansaneläke ja leskeneläke on suhteutettu Suomessa 16 vuoden täyttämisen jälkeen asuttuun aikaan, myöntämishetkellä eri etuuksien osalta hieman eri asumisaikavaatimuksin. Lainmuutoksen voimaantullessa maksussa olleet eläkkeet pysyivät kuitenkin entisen suuruisina. Suhteutettavia eläkkeitä ja eläkkeenosia ovat eläkevähenteinen kansaneläke, leskeneläkkeen perus- ja täydennysmäärä, puolisolisa ja eläkkeensaajien hoitotuki.

Kansaneläkelaitoksen maksamat eläkkeet on sidottu elinkustannusindeksiin. Indeksitarkistus, joka tehdään tammikuun alussa, perustuu edellisen vuoden lokakuun elinkustannusindeksin pistelukuun. Vuoden 1998 kansaneläkeindeksin pisteluku on 1223.

Keskimääräinen kansaneläke oli vuoden 1998 lopussa 1 291 markkaa ja leskeneläke 872 markkaa kuukaudessa.

Vanhuuseläke voidaan myöntää

- varhennettuna 60-64-vuotiaalle henkilölle. Eläke säilyy nimeltään ja suuruudeltaan varhennettuna vanhuuseläkkeenä senkin jälkeen, kun henkilö on täyttänyt 65 vuotta. Varhennuksessa eläkettä pienennetään puoli prosenttia jokaiselta kuukaudelta, jolla eläkkeen alkamisaikaa on varhennettu
- varsinaisessa 65 vuoden vanhuuseläkeiässä ja
- lykättynä, jos henkilö on siirtänyt eläkkeensä alkamisajankohdan varsinaista 65 vuoden vanhuuseläkeikää myöhemmäksi. Tällöin eläkkeeseen maksetaan lykkäyskorotusta yksi prosentti jokaiselta kuukaudelta, jolla eläkkeen alkamista on myöhennetty.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää

- 16-64-vuotiaalle työkyvyttömäksi todetulle henkilölle. Eläke voidaan myöntää joko määräaikaisena kuntoutustukena tai toistaiseksi myönnettynä työkyvyttömyyseläkkeenä.
- Yksilöllisenä varhaiseläkkeenä 58-64-vuotiaalle henkilölle, jonka työkyky on pysyvästi alentunut ja joka lopettaa työnteon kokonaan tai jättää sen vähäiseksi. Eläke myönnetään toistaiseksi.

Työttömyyseläke voidaan myöntää

- 60-64-vuotiaalle henkilölle, joka on saanut työttömyyspäivärahaa enimmäisajalta ja joka täyttää työssäoloehdon (vähintään 5 vuoden työssäolo eläkettä edeltäneen 15 vuoden aikana). Lisäksi edellytetään, että työttömällä on oikeus sellaiseen ansioeläkkeeseen, johon liittyy ns. tuleva-aika. Eläke myönnetään toistaiseksi.
- Työttömyyseläke myönnetään kuitenkin entisin (lievemmin) ehdoin niille, jotka 1.1.1994 olivat täyttäneet 55 vuotta ja joilla oli oikeus työttömyyspäivärahaan tai työvoimapolitiittiseen koulutustukeen.

Useaa kansaneläkettä ei voi saada samanaikaisesti. Työkyvyttömyyseläke, yksilöllinen varhaiseläke ja työttömyyseläke lakkaavat 65-vuotiaana, kun vanhuuseläkeoikeus alkaa.

Kansaneläke voi muodostua leikatusta kansaneläkkeestä, eläkevähenteisestä kansaneläkkeestä, asumistuesta, hoitotuesta, puolisolisästä ja lapsikorotuksesta sekä rintamasotilaseläkelain perusteella maksettavasta rintamalisästä ja ylimääräisestä rintamalisästä.

Leskeneläkkeeseen on oikeus alle 65-vuotiaalla mies- tai naispuolisella leskellä. Myöntämisedellytykset riippuvat siitä, oliko leskellä edunjäntäjän kanssa yhteinen lapsi.

- Leskeneläkkeen saaminen edellyttää aina, että leski on alle 65-vuotias ja avioliitto on solmittu ennen edunjäntäjän 65-vuotispäivää.
- Jos leskellä ja edunjäntäjällä ei ollut yhteistä lasta, edellytetään lisäksi, että
- leski on edunjäntäjän kuollessa täyttänyt 50 vuotta,
- avioliitto oli solmittu ennen kuin leski oli täyttänyt 50 vuotta ja
- avioliitto oli kestänyt vähintään 5 vuotta.

Ennen 1.7.1950 syntyneet naiset saavat eläkkeen lievemmin perustein.

Eläkkeenä maksetaan:

- Lesken alkueläkettä kuuden kuukauden ajan edunjäntäjän kuolemasta lukien. Alkueläke voi muodostua vakiomääräisestä osasta ja tulosidon-naisesta osasta sekä asumistuesta. Vakiomääräiseen osaan kuuluu aina perusmäärä ja osa lesken jatkoeläkkeen täydennysmäärästä.
- Lasta huoltavan lesken jatkoeläkettä, kun leskellä on alle 18-vuotias lapsi. Siihen kuuluu aina perusmäärä. Jatkoeläkkeen täydennysmäärä ja asumistuki ovat mahdollisia.
- Yksinäisen lesken jatkoeläkettä, johon voi kuulua jatkoeläkkeen täyden-nysmäärä ja asumistuki.

Perhe-eläkkeitä ei makseta samalta ajalta kuin kansaneläkettä. Leskellä on kuitenkin oikeus alkueläkkeeseen siltä osin kuin se olisi kansaneläkettä suurempi.

Oikeus lapseneläkkeeseen on edunjäntäjän alle 18-vuotiaalla lapsella. Myös 18-20-vuotias on oikeutettu lapseneläkkeeseen, jos hän opiskelee päätoimisesti tai on ammatillisessa koulutuksessa (koululaiseläke). Täysorpo saa kaksi erillistä eläkettä, erikseen kummankin vanhemman jälkeen. Lapseneläkkeessä on aina perusmäärä. Alle 18-vuotiaalle voidaan lisäksi maksaa täydennysmäärää, joka on eläkevähenteinen.

2.1.2 Eläkkeiden rahoitus

Kansaneläkelainsäädännön mukaisen toiminnan rahoittavat Kansaneläkelaitos työnantajien maksuilla ja rahaston tuotolla sekä valtio. Vuonna 1998 toimintaa rahoitettiin myös osalla arvonnäveron tuottoa sekä maksulla liikenne- ja tapaturmavakuutuslaitoksilta.

Kansaneläkelaitos rahoitti vuonna 1998 kokonaan kansaneläkkeiden lapsikorotukset, puolisolisät, eläkkeensaajien hoitotuet sekä 71 prosenttia leikatuista ja eläkevähenteisistä kansaneläkkeistä. Valtio rahoitti leikatusta ja eläkevähenteisistä kansaneläkkeistä 29 prosenttia sekä kokonaan eläkkeensaajien asumistuet, perhe-eläkkeet ja rintamasotilasasetuudet.

2.2 Työeläkejärjestelmä

2.2.1 Yksityinen sektori

Työeläkejärjestelmän yksityinen sektori perustuu vuonna 1962 voimaan tulleisiin työsuhteessa olevien eläkelakeihin (TEL ja LEL), vuonna 1970 voimaan tulleisiin yrittäjien eläkelakeihin (YEL ja MYEL) ja vuonna 1986 voimaan tulleeseen taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijäin eläkelakiin (TaEL) sekä vuoden 1991 alusta yksityisen sektorin yhteiseen vastuunjakojärjestelmään liitettyyn, jo 1.6.1956 lähtien voimassa olleeseen, merimieseläkelakiin (MEL).

Eläke lasketaan jokaisesta työ- tai yrittäjäsuhteesta erikseen ja erilliseläkkeet yhdistetään. Kunkin ansaintajakson eläke on eläkeprosentin osoittama osa ko. jakson eläkepalkasta. Pääsäännön mukaan eläkepalkka määräytyy kunkin työsuhteen osalta enintään 10 viimeisen kalenterivuoden ansioiden keskiarvona. Eläkeprosenttia laskettaessa, joka pääsäännön mukaan karttuu 1,5 prosenttiyksikköä vuodessa, otetaan kuitenkin huomioon erilaiset karttumisprosentit kunkin työsuhteen eri aikoina (voi vaihdella välillä 0,5 % - 2,5 % per vuosi).

Työeläkelakien perusteella maksetaan vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys-, osa-aika- ja rintamaveteraanien varhaiseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.

Työeläkkeiden markkamääriä tarkistetaan vuosittain TEL-indeksin muutoksen mukaisesti tammikuun alussa. Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa vuosittain TEL-indeksin pisteluvun. Vuodesta 1996 lähtien on vahvistettu kaksi TEL-indeksiä, työikäisen ja eläkeikäisen indeksi. Vuonna 1998 työikäisen indeksi oli 1825 ja eläkeikäisen indeksi 1783.

Yksityiseltä sektorilta vanhuus-, työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkettä saaneiden keskimääräinen työeläke oli vuoden 1998 lopussa 3 694 markkaa kuukaudessa.

2.2.1.1 Lain piiriin kuulumisen edellytykset

Työntekijäin eläkelain (**TEL**) piiriin kuuluvat työsuhteessa olevat 14-64-vuotiaat työntekijät, joiden työsuhde on yhdenjaksoisesti kestänyt vähintään kuukauden ja joiden kuukausiansio on vähintään 1 156,69 markkaa (vuonna 1998).

Lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelakia (**LEL**) sovelletaan 14 vuotta täyttäneisiin maatalous-, metsä-, rakennus- ja satala-aloilla työskenteleviin palkansaajiin. Toimialasta riippumatta LEL ei koske toimihenkilöitä. Eläkkeeseen oikeuttavalle vuosiansiolle on LEL:ssä asetettu vähimmäisraja, joka vuonna 1998 oli 3 650 mk. Jos vuosiansio jää vähimmäisrajaa pienemmäksi, ei LEL-eläkettä tältä vuodelta kartu.

Taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijäin eläkelain (**TaEL**) piiriin kuuluvat ko. laissa luetellut ammattiryhmät. Työsuhteelta edellytetään, että se on tarkoitettu jatkumaan vuotta lyhyemmän ajan. Laki koskee 14 vuotta täyttäneitä työntekijöitä. Vuoden 1998 alusta TaEL:n piiriin kuuluvat lisäksi kaikki alle kuukauden pituiset yksityisten alojen työsuhteet sekä yli kuukauden pituiset työsuhteet, jotka jäävät alle TEL:n rajamäärän. Myös kaikki kotitalouksien teettämät työt (LEL-töitä lukuunottamatta) kuuluvat kestosta ja ansioista riippumatta TaEL:n piiriin. Eläkkeeseen oikeuttavalle vuosiansiolle on TaEL:ssä asetettu vähimmäisraja, joka vuonna 1998 oli 3 650 markkaa. Jos vuosiansio jää tätä alhaisemmaksi, ei kyseiseltä vuodelta kartu TaEL-eläkettä.

Merimieseläkelain (**MEL**) piiriin kuuluvat ne työntekijät, jotka tekevät laissa määriteltyä työtä ulkomaan liikenteessä käytettävässä suomalaisessa kauppa-aluksessa, merellä ansiotarkoituksessa toimivassa pelastusaluksessa, Itämeren ulkopuolelle toimintansa ulottavassa kalastusaluksessa tai jäänsärkijäaluksessa satamajäänsärkijöitä lukuunottamatta. Lisäksi edellytetään, että työntekijä ei ole täyttänyt 65 vuotta tullessaan ensimmäisen kerran merimiestoimeen.

Yrittäjien eläkelain (**YEL**) piiriin kuuluvat Suomessa asuvat 18-64-vuotiaat henkilöt, jotka tekevät ansiotyötä olematta tässä työssään työ- tai virkasuhteessa ja joiden yrittäjätoiminta on jatkunut vähintään neljä kuukautta 18 vuoden iän täyttämisen jälkeen ja että kyseisen yrittäjätoiminnan laajuus edellyttää yrittäjäeläkkeen perusteeksi vahvistettavaksi YEL-työtuloksi vähintään 27 760,56 mk vuodessa (vuonna 1998).

Maatalousyrittäjien eläkelain (**MYEL**) piiriin kuuluvat 18-64-vuotiaat maatalousyrittäjät sekä heidän viljelmällä työskentelevät perheenjäsenensä. Viljelmän tulee käsittää vähintään 5 hehtaaria maatalousmaata; viljelmän kokoa määritettäessä otetaan maatalousmaana huomioon myös sijaintikunnasta riippuva määräosa metsämaasta. MYEL:n piiriin kuulumisen edellytyksiä ovat lisäksi, että yritystoiminta on jatkunut ainakin 4 kuukautta 18 vuoden iän täyttämisen jälkeen ja että MYEL-työtulo on vähintään 13 880,28 mk vuodessa (vuonna 1998). MYEL:n piiriin kuuluvana maatalousyrittäjänä pidetään myös henkilöä, joka harjoittaa poronhoitoa tai ammattimaista kalastusta olematta työsuhteessa.

Maatalousyrittäjille, jotka luopuvat tilan hoidosta, tuli vuoden 1995 alusta EU-jäsenyyteen liittyen voimaan laki maatalousyrittäjien luopumistuesta (**LUTU**). Vuoden 1995 loppuun olivat voimassa laki maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkkeestä (**SPVEL**) sekä laki maatalousyrittäjien luopumiskorvauksesta (**LUKL**) ja vuoden 1992 loppuun luopumiseläkelaki (**LUEL**). Näiden lakien mukaisia etuuksia on edelleen maksussa.

TEL:n, YEL:n ja MYEL:n mukaisten eläkkeiden saamisen ehtoja on vapaaehtoisella lisävakuutuksella mahdollista muuttaa ja eläkkeen karttumisesta jouduttaa laissa säädettyihin vähimmäisehtoihin nähden.

2.2.2 Julkinen sektori

Työeläkejärjestelmän julkinen sektori perustuu pääasiassa vuonna 1964 voimaan tulleeseen Kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelakiin (KVTEL) sekä vuonna 1967 voimaan tulleisiin Valtion eläkelakiin (VEL) ja Evankelis-luterilaisen kirkon eläkelakiin (KiEL). Uudet lait korvasivat julkisen sektorin vanhat eläkelait ja ohjesäännöt, joiden mukaan kuitenkin edelleenkin maksetaan eläkkeitä.

Julkisen sektorin piiriin kuuluvat lisäksi Kansaneläkelaitoksen ja Suomen Pankin toimihenkilöt, Ahvenanmaan maakuntahallituksen palveluksessa olevat sekä ortodoksisen kirkon palveluksessa olevat. Vuoden 1994 alusta ortodoksisen kirkon palvelukseen tuleva papisto ja muu henkilökunta on kuitenkin vakuutettu TEL:n mukaan.

Julkisen sektorin eläkelakien perusteella maksettavat eläke-etuudet, eläkkeen karttuminen sekä eläkkeiden markkamäärien vuotuinen tarkistus ovat nykyisin pääpiirteissään TEL:n mukaisia.

Julkisella sektorilla vanhuus-, työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkettä saaneiden keskimääräinen työeläke oli vuoden 1998 lopussa 5 836 markkaa kuukaudessa. Yksityisen ja julkisen puolen eläkkeiden suuri tasoero johtuu mm. siitä, että yksityisen sektorin järjestelmä ei ole vielä tullut täysin voimaan ja julkisella puolella on edelleen maksussa merkittävästi aiemmin paremmilla karttumisehdoilla muodostuneita eläkkeitä (mm. karttuma jopa 2,2 prosenttia vuodessa ja tavoitetaso 66 % eläkepalkasta).

2.2.2.1 Lain piiriin kuulumisen edellytykset

Julkisen sektorin uusiin eläkelakeihin sisältyvät ikää, palvelusaikaa, ansioita ym. koskevat ehdot noudattelevat pääpiirteissään TEL:n vastaavia ehtoja.

Valtion eläkelain (VEL) piiriin kuuluvat valtion palvelussuhteessa olevat henkilöt, peruskoulun opettajat, rehtorit ja oppilaskodinhoitajat, lukiodien, korvaavien ja vastaavien koulujen rehtorit, opettajat ja osa muuta henkilökuntaa sekä osa valtionapulaitosten toimihenkilöistä (vuodesta 1993 alkaen palvelukseen tulleita on enenevästi vakuutettu TEL:ssä).

Kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelain (KVTEL) piiriin kuuluvat pääosin kaupunkien, kuntien sekä kuntayhtymien viranhaltijat ja työntekijät sekä Kuntien eläkevakuutuksen muiden jäsenyhteisöjen työntekijät. Jäsenyhteisöjä voivat olla mm. sellaiset yhdistykset tai osakeyhtiöt, joiden jäsenenä tai omistajina on yksinomaan tai vähintään 90 prosenttisesti kuntia tai Kuntien eläkevakuutuksen jäsenyhteisöjä (esim. ammatillista oppilaitosta ylläpitävä osakeyhtiö). Lisäksi lain piiriin kuuluvat kunnan tai kuntayhtymän kanssa toimeksiantosopimuksen tehneet perhehoitajat ja omaishoitajat sekä kunnalliset luottamushenkilöt määrätyn edellytyksin.

Evankelis-luterilaisen kirkon eläkelain (KiEL) piiriin kuuluvat evankelis-luterilaiseen kirkkoon, seurakuntaan, seurakuntainliittoon tai muuhun seurakuntain yhtymään virka- tai työsuhteessa olevat henkilöt sekä tietyin edellytyksin muitakin kirkon toimi-alaa sivuavissa tehtävissä työskenteleviä.

2.2.3 Työeläke-etuudet

Vanhuuseläke voidaan myöntää

- työntekijälle tai yrittäjälle, joka on täyttänyt eläkeiän. Yksityisellä sektorilla ja julkisen sektorin uusissa työsuhteissa (1.1.1993 lähtien) yleinen eläkeikä on 65 vuotta. Aikaisemmin julkisella sektorilla yleinen eläkeikä oli 63 vuotta, josta se nyt nousee asteittain 65 vuoteen. Tosin jo alemman eläkeiän aikoina ennen 63 vuoden ikää päättäneissä julkisen sektorin työsuhteissa eläkeikä oli aina 65 vuotta. Joissakin ammattiryhmissä myös alhaisempi eläkeikä on ollut mahdollinen. MEL:n piiriin kuuluvilla miehistön jäsenillä eläkeikä nousee 65 vuoteen asteittain vuoteen 2002 mennessä.
- **varhennettuna** yksityisellä sektorilla 60 vuotta ja julkisella sektorilla 58 vuotta täyttäneelle työntekijälle. MEL:n piirissä eläkkeen voi saada enintään 5 vuodella varhennettuna ansaitsemastaan eläkeiästä, ei kuitenkaan ennen 55 vuoden ikää. Varhennettu vanhuuseläke on pysyvästi alempi kuin normaali vanhuuseläke. Varhennuksessa eläkettä pienennetään noin puoli prosenttia jokaiselta kuukaudelta, jolla eläkkeen alkamisaikaa on varhennettu
- **lykättynä** yli eläkeiän. Yksityisellä sektorilla lasketaan tällöin eläkkeeseen ns. lykkäyskorotus joka on yksi prosentti jokaiselta kuukaudelta, jolla eläkkeen alkamista on myöhennetty. Julkisella puolella ei ole lykättyä eläkettä.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää

- työntekijälle tai yrittäjälle, jolla on työkykyä alentava sairaus, vika tai vamma ja jonka työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden. Yksityisellä sektorilla otetaan huomioon myös henkilön kyky hankkia ansiotuloja sellaisella saatavissa olevalla työllä, johon hänen odotetaan kykenevän, kun otetaan huomioon hänen koulutuksensa, ikänsä, aikaisempi toimintansa yms. seikat. Julkisella sektorilla riittää, että on sairauden, vian tai vamman takia tullut kykenemättömäksi omaan virkaansa tai työhönsä.
- **toistaiseksi** tai **määräaikaisena kuntoutustukena**. Kuntoutustuki myönnetään, jos voidaan olettaa, että työkyky pystytään hoidolla tai kuntoutuksella ainakin osittain palauttamaan. Kuntoutustuen myöntäminen edellyttää aina hoito- tai kuntoutussuunnitelmaa.

- **täyden** tai **osaeläkkeen** suuruisena. Täysi työkyvyttömyyseläke myönnetään, kun työkyvyn katsotaan vähentyneen ainakin 3/5 (MEL:ssä 2/3) ja osatyökyvyttömyyseläke, jos työkyvyn katsotaan vähentyneen 2/5 - 3/5 (MEL:ssä 1/3 - 2/3). Osaeläke on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.
- **yksilöllisenä varhaiseläkkeenä** pitkään työssä olleelle 58-64-vuotiaalle henkilölle, mikäli voidaan katsoa, että henkilön työkyky on siinä määrin pysyvästi heikentynyt, ettei hän voi enää jatkaa nykyistä työtään tai ammattiaan vastaavassa muussa työssä. Työkykyä arvioitaessa otetaan huomioon henkilön terveydentila, ikääntymisen vaikutus työssä selviytymiseen, työnteon aiheuttama rasittuneisuus sekä työolot. Jos yksilöllisen varhaiseläkkeensaajan ansioiden määrä kasvaa eläkkeellä ollessa, voidaan eläkettä maksaa osaeläkkeen suuruisena tai sen maksaminen voidaan kokonaan keskeyttää, jolloin eläke jää lepäämään. Kyseiset tilanteet ovat kuitenkin jääneet varsin harvinaisiksi.

Työttömyyseläke voidaan myöntää

- 60-64-vuotiaalle pitkäaikaisesti työttömälle,
- joka on saanut enimmäisajan työttömyyspäivärahaa ja
- joka on ollut työssä vähintään 5 vuoden ajan viimeisten 15 vuoden aikana ja
- jonka eläkkeeseen voidaan liittää ns. tuleva-aika ja
- jolle ei voida osoittaa sellaista työtä, jonka vastaanottamisesta kieltäytyessään hän menettäisi oikeutensa työttömyyspäivärahaan.
- Työttömyyseläke voidaan myöntää vanhojen sääntöjen mukaan henkilölle, joka on täyttänyt 55 vuotta ennen 1.1.1994, edellyttäen, että hänellä oli tuolloin oikeus työttömyyspäivärahaan.

Osa-aikaeläkkeen voi saada 56-64-vuotias pitkään työssä ollut, ei muuta omaa eläkettä saava työntekijä, joka siirtyy kokoaikaisesta työstä osa-aikatyöhön. Alaikäraja alennettiin 58 vuodesta 56 vuoteen 1.7.1998 alkaen. Muutos on nykynäkymin voimassa vuoden 2002 loppuun. Osa-aikatyössä työajan tulee olla keskimäärin vähintään 16 ja enintään 28 tuntia viikossa. Ansiot saavat yksityisellä sektorilla olla 35-70 % ja julkisella sektorilla 40-60 % aikaisemmista vakiintuneista ansioista.

Perhe-eläkettä maksetaan työeläkelakien piiriin kuuluneen työntekijän, yrittäjän tai eläkkeensaajan kuoleman jälkeen

- alle 18-vuotiaalle **lapselle**, joka on edunjäntäjän oma lapsi, lesken lapsi tai ottolapsi.

- **leskelle**, jonka avioliitto oli solmittu ennen kuin edunjättäjä oli täyttänyt 65 vuotta ja jolla on tai on ollut edunjättäjän kanssa yhteinen lapsi. Jos yhteistä lasta ei ole edellytetään lisäksi, että
- avioliitto oli solmittu ennen kuin leski oli täyttänyt 50 vuotta ja avioliitto oli kestänyt vähintään 5 vuotta tai
- leski on saanut kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä yhdenjaksoisesti vähintään kolmen vuoden ajan ennen edunjättäjän kuolemaa.
- edunjättäjän **entiselle aviopuolisolle**, jos edunjättäjä oli kuollessaan velvollinen maksamaan hänelle elatusapua.

Leskeneläkkeen suuruutta laskettaessa otetaan huomioon lesken omat tulot eli tehdään ns. eläkesovitus. Eläkkeellä olevan lesken eläkkeeseen eläkesovitus tehdään heti, muut saavat kuutena kuolemaa seuranneena kuukautena eläkkeensä eläkesovittamattomana eli ns. alkueläkkeenä ja eläkesovitus tehdään sen jälkeen. Lasta huoltavan lesken eläkkeeseen se tehdään vasta nuorimman lapsen täytettyä 18 vuotta. Leskeneläkkeen suuruuteen vaikuttaa edunsaajina olevien lasten määrä, ja se voi suurimmillaan olla puolet täydestä eläkkeestä. Lapseneläkkeen määrä ei riipu lesken eläkkeestä vaan ainoastaan edunsaajina olevien lasten määrästä. Täysimääräinen perhe-eläke saavutetaan silloin, kun edunsaajina on leski ja vähintään kaksi lasta.

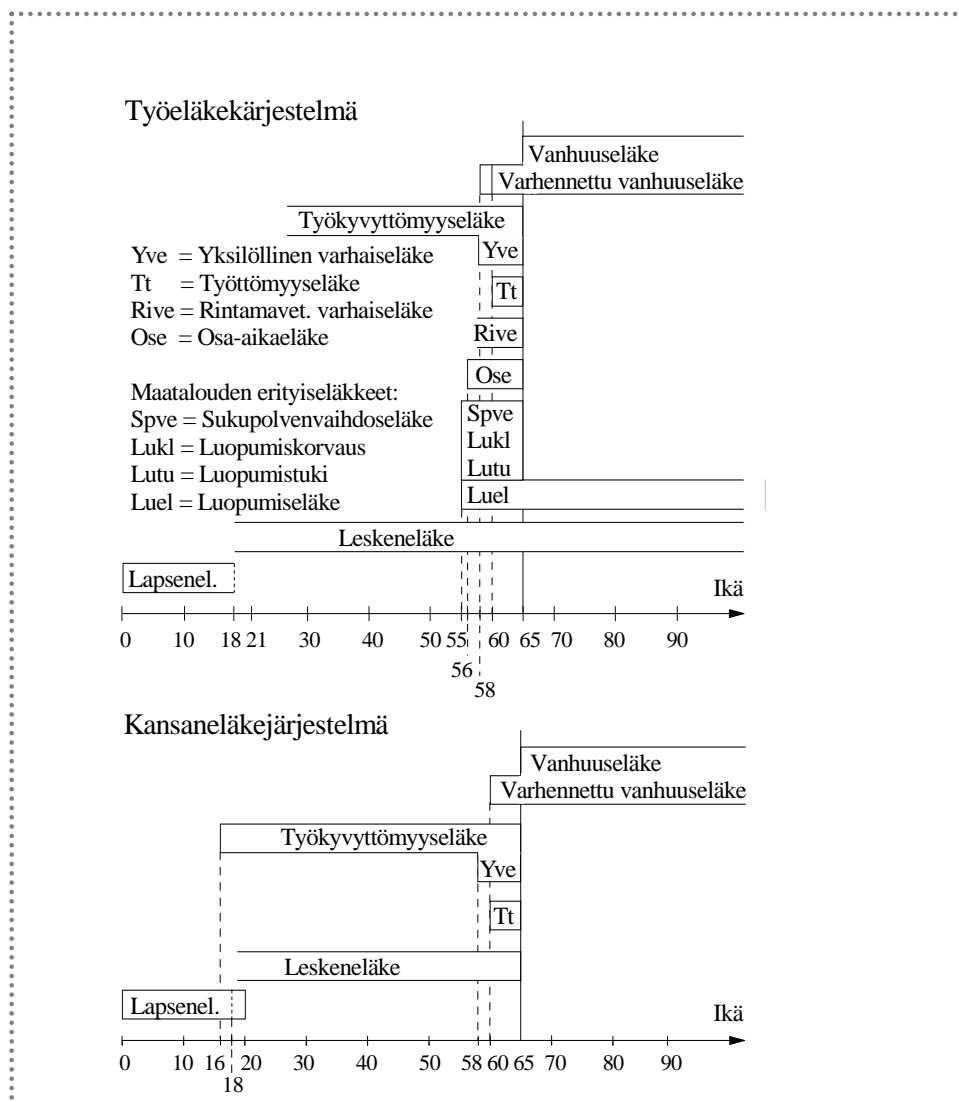
Perhe-eläke on myönnetty vanhojen sääntöjen mukaan tapauksissa, joissa edunjättäjä on kuollut ennen 1.7.1990. Vanhojen sääntöjen mukaan yksityisellä sektorilla miesleski ei voinut saada eläkettä eikä entisellä puolisoilla ollut mahdollisuutta saada eläkettä mistään. Myös muissa eläkkeensaamisen ehdoissa oli pieniä eroavuuksia. Perhe-eläke maksetaan siten, että leskelle tuleva eläkkeen osa on kaksi kertaa niin suuri kuin yhdelle lapselle tuleva osa. Eläke maksetaan täytenä, kun edunsaajia on vähintään kolme. Vuoden 1998 lopussa voimassa olleista perhe-eläkkeistä vielä yli puolet oli myönnetty vanhojen sääntöjen mukaan.

Rintamaveteraanien varhaiseläke on voitu vuoden 1982 heinäkuusta alkaen myöntää työssä olevalle, Suomessa asuvalle rintamasotilastunnuksen omaavalle miespuoliselle tai rintamapalvelustunnuksen omaavalle naispuoliselle rintamaveteraanille. Enimmillään eläkkeensaajia oli 8 500 vuoden 1986 lopussa. Vuoden 1998 lopussa oli maksussa enää 1 rintamaveteraanien varhaiseläke. Järjestelmän voimassaoloaikana siitä hyötyi arviolta 19 000 veteraania.

Maatalouden erityiseläkkeenä voi saada **luopumis-** tai **sukupolvenvaihdoseläkettä, luopumiskorvausta** tai **luopumistukea**. Luopumiseläkkeitä myönnettiin vuosina 1974-1992, sukupolvenvaihdoseläkkeitä vuosina 1974-1995 ja luopumiskorvauksia vuosina 1993-1995. Luopumistukia on myönnetty vuodesta 1995 lähtien.

Luopumistuen voi saada 55-64-vuotias viljelijä, joka pysyvästi luopuu maa- ja metsätalouden harjoittamisesta luovuttamalla tai vuokraamalla pellot joko nuoremmalle jatkajalle tai naapuriviljelijälle tai myy pellot maaseutuelinkeinopiirille. Jos jatkajaa ei ole, edellytetään, että viljelijä luovuttaa tai vuokraa pellot muuhun kuin maatalouskäyttöön tai antaa sitoumuksen maataloustuotannosta luopumisesta. Nuorempi puoliso voi saada eläkeoikeuden uinuvana jo 50-vuotiaana.

Maatalouden erityiseläkkeitä maksetaan vain työeläkejärjestelmän yksityisellä sektorilla.

Kuvio 1. Eläkelakien mukaisten etuuskien ikärajat 31.12.1998

Ehjä viiva pylvään päässä tarkoittaa ko. etuuden ehdotonta ala- tai ylärajaa. Katkoviiva vastaavasti merkitsee, että etuus voi jatkua vielä määrätyn iän yli tietyin edellytyksin. Mikäli pylvään pää on avoin, ko. etuudella ei ole määrättyä alkamis- tai päättymisikää. Etuuskien ikärajoja muutettaessa - erityisesti tiukennettaessa - muutos ei yleensä vaikuta voimaantuloaikakaudella etuuksia jo saaviin. Tämän takia etuuskien saajina voi olla uusia rajojen ulkopuolelle jääneitä.

2.2.4 Eläkkeiden rahoitus

Yksityisen sektorin eläkkeiden rahoitus perustuu vakuuttamiselle. Rahoitustapa on osittain rahastoiva ja osittain jakojärjestelmän mukainen. Järjestelmän menot peitetään siis vakuutusmaksuin ja rahastojen korkotuotoilla. TEL:n, LEL:n, TaEL:n ja MEL:n mukaisen vakuutusmaksun maksavat työnantaja ja työntekijä. Yrittäjäeläkelakien YEL ja MYEL mukaisen vakuutusmaksun maksaa yrittäjä itse. Valtio osallistuu yrittäjäeläkkeiden rahoitukseen siltä osin, kuin vakuutusmaksut ja rahastojen korkotuotto eivät riitä eläkkeiden kustantamiseen. Vuonna 1998 valtio kustansi YEL-eläkkeistä 8 % ja MYEL ja SPVE-eläkkeistä 75 %. Merimieseläkelain mukaisista eläkkeistä valtio kustantaa kolmanneksen.

Valtion eläkkeet rahoitetaan valtion talousarviosta. 1.1.1990 lähtien on eläkemaksuja kerätty myös Valtion eläkerahastoon. Rahastoon suoritettavat maksuja valtion virastot ja laitokset sekä valtion liikelaitokset. Eläkkeitä ei makseta suoraan eläkerahastosta vaan sieltä voidaan siirtää varoja talousarvioon. Kuntien eläkkeistä vastaavat jäsenyhteisöt. Kasva-viin eläkemenoihin varautumiseksi on jäsenyhteisöiltä kerätty varoja myös ns. eläkevastuurahastoon vuodesta 1988 lähtien. Myös julkisen sektorin työntekijät ja toimihenkilöt osallistuvat eläkkeiden rahoitukseen maksamalla työntekijäin eläkemaksua.

2.3 Liikenne- ja Tapaturmavakuutus- sekä Sotilasvamma- ja Sotilastapaturmalait

Liikennevakuutuslain perusteella korvataan moottoriajoneuvon liikenteessä aiheuttamat henkilövahingot. Tapaturmavakuutuksen piiriin kuuluvat työ- tai virkasuhteessa olevat (ei valtion). Sen perusteella suoritetaan korvauksia työtapaturmasta (työssä tai työmatkalla sattuneesta) tai ammattitaudista. Maatalousyrittäjät kuuluvat maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain piiriin.

Sotilastapaturmalain perusteella voi hakea korvausta 1.1.1991 tai sen jälkeen varusmiespalveluksessa sattuneen tapaturman tai palvelus-sairauden johdosta. Sotilasvammalain mukaan saavat korvausta sotainvalidit ja ennen 1.1.1991 vammautuneet tai sairastuneet varusmiehet.

Työ- tai kansaneläkkeen ohella liikenne-, tapaturmavakuutus-, sotilastapaturma- ja sotilasvammalain mukaista eläkettä (ns. SOLITA-eläkettä) saavien eläkkeiksi luokiteltavat korvaukset ovat mukana eläkkeiden markkamäärissä. Sitä vastoin pelkkää SOLITA-eläkettä saavat henkilöt eivät ole mukana tilaston luvuissa, eivätkä myöskään ns. vapaamuotoiset eläkkeet. Tilaston ulkopuolelle jäävien eläke-etuuksien markkamääräisen osuuden on arvioitu olevan noin 2 % kokonaiseläkemenosta.

2.4 Käytetyt käsitteet

Ikä on pääsääntöisesti tilastovuosi miinus syntymävuosi. Joulukuussa 65 vuotta täyttävät viedään tilastossa kuitenkin 64-vuotiaiden ikäryhmään. Tämä muutos tehdään sekä eläkkeensaajille että väestöosuuksia laskettaessa vastaavalle väestölle. Ikämuutos tehdään, koska vanhuuseläke alkaa yleensä vasta 65 vuoden täyttämistä seuraavan kuukauden alussa ja siten joulukuussa 65 vuotta täyttävät ovat vielä mahdollisesti edeltävän eläkelajin mukaisella eläkkeellä tilastointivuoden lopussa.

Omaa eläkettä saavat sisältävät vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys-, rintamaveteraanien varhais-, osa-aika- tai maatalouden erityiseläkettä saavat. Varhennetut vanhuuseläkkeet sisältyvät aina vanhuuseläkkeisiin ja kuntoutustuen sekä yksilöllisen varhaiseläkkeensaajat työkyvyttömyyseläkkeensaajiin, ellei taulukossa toisin mainita.

Kaikki eläkkeensaajat sisältävät edellisten lisäksi myös perhe-eläkkeensaajat.

Keskimääräiset eläkkeet ovat eläkkeiden aritmeettisia keskiarvoja.

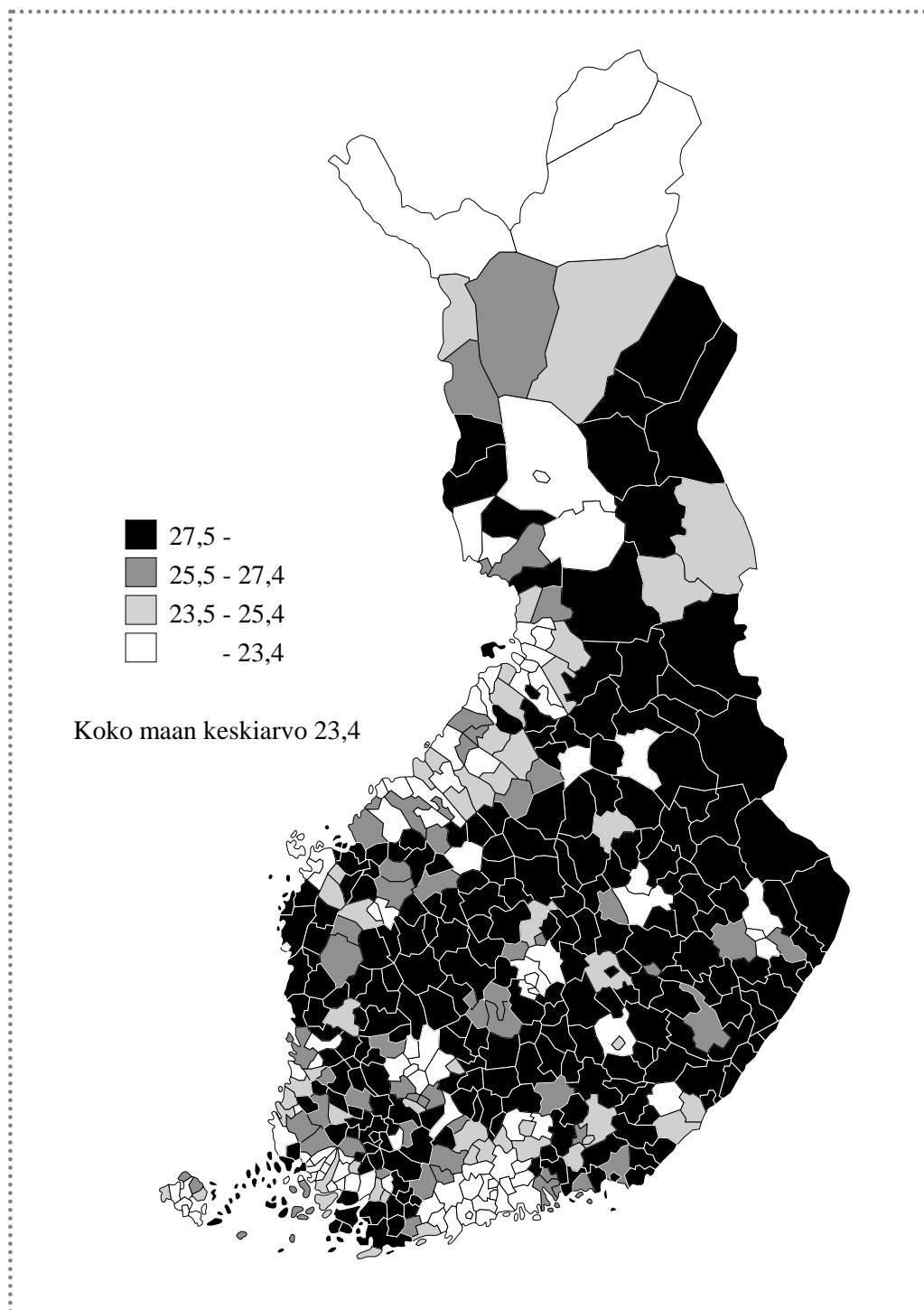
Omaeläkkeen keskimäärä sisältää edellä lueteltujen omien eläkkeiden markkamäärän ja **perhe-eläkkeen keskimäärä** vain perhe-eläkkeen markkamäärän. **Kokonaiseläkkeen keskimäärä** sisältää sekä omien että perhe-eläkkeiden markkamäärät.

Väestöosuudet on laskettu Suomessa asuvien eläkkeensaajien prosentiosuutena Kelan vakuutetusta väestöstä. Väestö kattaa käytännöllisesti katsoen maassa asuvan väestön, mukana ovat kuitenkin myös tilapäisesti ulkomailla olevat Suomen kansalaiset.

3 ELÄKETTÄ SAAVA VÄESTÖ

Vuoden 1998 lopussa sai Suomessa jotain eläkettä yli 1,2 miljoonaa henkilöä, eli 23,4 prosenttia maassa asuvasta väestöstä. Vanhuuseläkettä saavia oli 816 000 henkeä eli 15,8 % väestöstä. Työkyvyttömyyseläkettä sai 273 000, työttömyyseläkettä 49 000 sekä maatalouden erityiseläkkeitä 43 000 ja osa-aikaeläkkeitä 11 000 henkilöä. Perhe-eläkettä sai 29 000 lasta ja 244 000 leskeä - useimmiten omaeläkkeen lisäksi, sillä vain 61 000 henkilölle perhe-eläke oli ainoa eläke. Suomesta maksettiin lisäksi eläkkeitä 48 000 ulkomailla asuvalle henkilölle.

Eläkkeensaajien osuus kunnan koko väestöstä oli vuoden 1998 päättyessä korkein Keski-Suomen Luhangassa eli 42,0 %. Se olikin ainoa 40 %:n eläkkeensaajien väestöosuuden ylittävä kunta. Vähintään 35 %:iin osuus nousi 42 kunnassa ja joka kolmas asukas sai eläkettä 71 kunnassa. Maakunnittain tarkasteltuna korkein eläkkeensaajien osuus 28,9 % on Etelä-Savossa, vähintään 27 % löytyi Etelä- ja Pohjois-Karjalan, Kymenlaakson ja Kainuun maakunnista. Yli 25 %:n maakuntia olivat lisäksi Pohjois-Savo, Etelä-Pohjanmaa, Satakunta ja Kanta-Häme.

Kuvio 2. Eläkkeensaajien väestöosuudet kunnittain 31.12.1998

Pienin eläkkeensaajien osuus 11,6 % oli Oulunsalossa. Alle 15 %:n osuus jäi lisäksi vain kuudessa kunnassa - edelleen Pohjois-Pohjanmaalta Kempele (13,3 %), Kiiminki (13,6 %) ja Pattijoki (14,9 %) sekä pääkaupunkiseudulta Kirkkonummi (13,4 %), Espoo (14,0 %) ja Vantaa (14,8 %). Alle 20 %:iin osuus jäi edellisten lisäksi 38 kunnassa. Maakunnittain tarkasteltuna pienin eläkkeensaajien väestöosuus oli 18,3 % Uusimaan maakunnassa. Seuraavat neljä alinta maakuntaa olivat Pohjois-Pohjanmaa (21,5 %), Itä-Uusimaa (21,9 %), Ahvenanmaa (22,0 %) ja Keski-Pohjanmaa (23,0 %).

Valtakunnallista keskiarvo-osuutta (23,4 %) edustivat Lähinnä Pukkila, Noormarkku ja Kaskinen (23,3 %) sekä Eurajoki, Riihimäki ja Sahalahti (23,5 %) ja maakunnista Keski-Pohjanmaa (23,0 %) sekä Lappi (24,1 %).

3.1 Eläkkeellä oleva työikäinen väestö

Suomessa oli vuoden 1998 lopussa 20 kuntaa, joissa vähintään joka viides 16-64-vuotias asukas oli eläkkeellä. Korkein eläkkeellä olevien työikäisten osuus oli Pohjois-Savon Rautavaarassa peräti 26,0 prosenttia eli useampi kuin joka neljäs oli eläkkeellä. Seuraavina tulivat Kannonkoski ja Pylkönmäki 22,4 %:n osuuksilla. Maakunnista korkein työikäisten eläkkeelläoloaste oli Kainuun 15,1 % vaihdellen kunnittain Kajaanin 12,2 %:sta Puolangan 20,3 prosenttiin. Seuraavat neljä maakuntaa sijoituivat Savo-Karjalan alueelle 14,9 - 13,8 prosentin väestöosuuksiin (Pohjois- ja Etelä-Karjala ja -Savo).

Kuntia, joissa alle 10 % työikäisistä on eläkkeellä, oli puolisen sataa (54) ja maakuntia kaksi: Ahvenanmaa (7,8 %) ja Uusimaa (8,7 %). Ahvenanmaalla eläkkeensaajien osuudet olivat yleisestikin kaikkein matalimmat: alimmillaan 4,9 % Brändössä ja enimmilläänkin Vårdössä 13,3 %. Manner-Suomen matalin työikäisten eläkkeelläoloaste oli Espoon 6,8 %. Muita alle 8 prosentin kuntia olivat Kauniainen ja Kirkkonummi. Alle 9 prosentin 'kerhoon' mahtuivat lisäksi Järvenpää, Vantaa ja Helsinki Uusimaalta, Rusko, Paimio ja Merimasku Varsinais-Suomesta sekä Kodisjoki Satakunnasta.

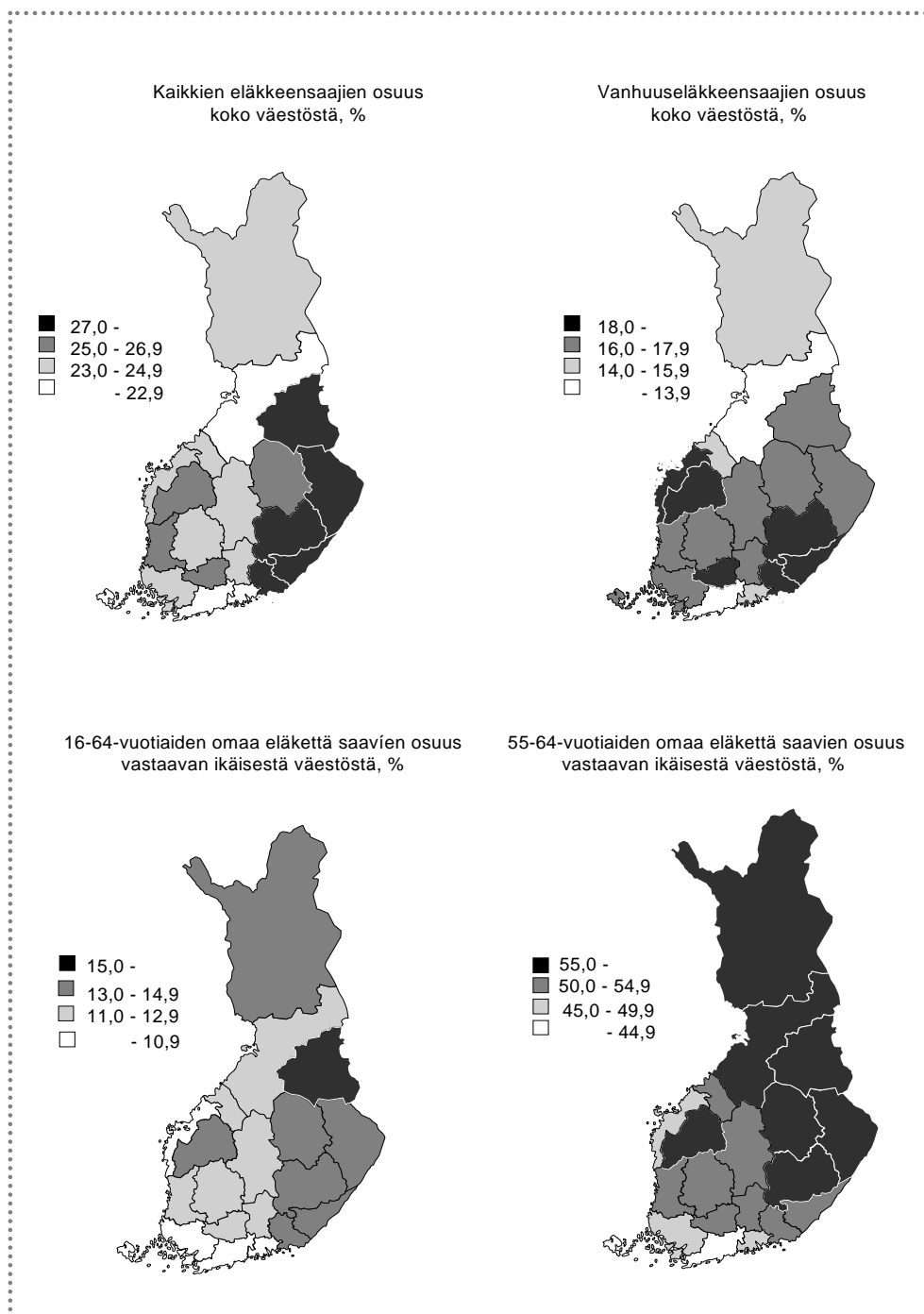
Valtakunnalliseen keskiarvo-osuuteen 11,5 % osui vuonna 1998 neljä kuntaa: Laukaa, Vähäkyrö, Kokkola ja Keminmaa sekä maakunnista lähinnä Pirkanmaa (11,3 %) ja Keski-Pohjanmaa (11,9 %).

3.1.1 Työikäisten viimeisellä kympillä joka toinen eläkkeellä

Suomessa asuvasta 55-64-vuotiaasta väestöstä yli puolet (51 %) oli eläkkeellä vuoden 1998 lopussa. Tämä osuus oli ylimmillään Pohjois-Savon Rautavaarassa 72,8 % ja tasan 70 % Kortesjärvellä Etelä-Pohjanmaalla. Edellisten lisäksi kuntia, joissa vähintään kaksi kolmesta oli eläkkeellä tässä ikäryhmässä oli 15. Näistä 6 sijaitsi Pohjois-Pohjanmaalla ja loput hajautuivat 7 maakuntaan. Kuntia, joissa 60 prosentin osuus ylittyi, oli kaikkiaan 96. Yksikään Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson, Pohjanmaan ja Ahvenanmaan kunnista ei ylittänyt 60 prosentin osuutta. Toisaalta Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa vain harva kunta alitti olennaisesti tämän osuuden. Maakuntatasolla tarkasteltuna Pohjois-Savon eläkkeellä olevien osuus olikin korkein (60,3 %), mutta lähes yhtä korkea se oli Pohjois-Karjalassa (59,1 %) ja Kainuussa (58,9 %). Pohjois-Pohjanmaa oli seuraavana 56,9 % osuudella.

Pienimmillään 55-64-vuotiaiden eläkeläisten osuus vastaavan ikäisestä väestöstä oli Ahvenanmaalla 43,1 %. Sen kunnista muodostuikin yhtä lukuun ottamatta (Iniö 25,9 %) matalan pään kymmenen kärjessä. Matalin eläkeläisten osuus oli Brändön 18,0 prosenttia. Mielenkiintoisena piirteenä voisi todeta, että alle 40 % kunnat (21 kpl) sijoittuvat yhtä lukuun ottamatta meren äärelle: 13 Ahvenanmaalle, 3 saaristomerelle (Iniön lisäksi Nauvo ja Askainen), Uudellamaalla Kauniainen (35,7 %), Espoo (38,2 %) ja Inkoo (39,7 %) sekä Pohjanmaan rannikolla Korsnäs (39,3 %) ja Närpiö (39,7 %). Tästäkin eteenpäin rannikkokuntien esiintyminen on varsin vallitsevaa 45 prosentin väestöosuuksiin asti.

Valtakunnalliseen keskiarvo-osuuteen 51,0 % sattui tällä kertaa viisi kuntaa: Hauho, Maksamaa, Noormarkku, Pori ja Tornio. Maakunnista täsmälleen samaan lukuun osui Satakunta ja lähelle Pirkanmaa (50,9 %) ja Kanta-Häme (51,1 %).

Kuvio 3. Eläkkeensaajien väestöosuudet maakunnittain 31.12.1998

Kaikki eläkkeensaajat
koko väestöstä %

Etelä-Savo	28,9
Etelä-Karjala	27,5
Pohjois-Karjala	27,2
Kymenlaakso	27,0
Kainuu	27,0
Pohjois-Savo	26,9
Etelä-Pohjanmaa	26,6
Satakunta	26,1
Kanta-Häme	25,7
Keski-Suomi	24,7
Pohjanmaa	24,7
Päijät-Häme	24,5
Varsinais-Suomi	24,2
Pirkanmaa	24,1
Lappi	24,1
Keski-Pohjanmaa	23,0
Ahvenanmaa	22,0
Itä-Uusimaa	21,9
Pohjois-Pohjanmaa	21,5
Uusimaa	18,3

Omaa eläkettä saavat
16-64-vuotiaasta väestöstä, %

Kainuu	15,1
Pohjois-Karjala	14,9
Pohjois-Savo	14,8
Etelä-Savo	14,7
Etelä-Karjala	13,8
Lappi	13,5
Etelä-Pohjanmaa	13,3
Kymenlaakso	13,1
Keski-Suomi	12,8
Satakunta	12,6
Pohjois-Pohjanmaa	12,4
Päijät-Häme	12,2
Kanta-Häme	12,1
Keski-Pohjanmaa	11,9
Pirkanmaa	11,3
Pohjanmaa	10,8
Varsinais-Suomi	10,7
Itä-Uusimaa	10,2
Uusimaa	8,7
Ahvenanmaa	7,8

Vanhuuseläkkeensaajat
koko väestöstä, %

Etelä-Savo	19,5
Kymenlaakso	18,6
Etelä-Karjala	18,6
Etelä-Pohjanmaa	18,2
Kanta-Häme	18,1
Pohjanmaa	18,0
Satakunta	17,9
Pohjois-Karjala	17,7
Pohjois-Savo	17,3
Kainuu	17,3
Ahvenanmaa	17,3
Varsinais-Suomi	17,2
Pirkanmaa	16,7
Keski-Suomi	16,4
Päijät-Häme	16,3
Itä-Uusimaa	15,4
Lappi	15,4
Keski-Pohjanmaa	15,3
Pohjois-Pohjanmaa	13,4
Uusimaa	12,4

Omaa eläkettä saavat
55-64-vuotiaasta väestöstä, %

Pohjois-Savo	60,3
Pohjois-Karjala	59,1
Kainuu	58,9
Pohjois-Pohjanmaa	56,9
Lappi	56,3
Etelä-Pohjanmaa	56,2
Etelä-Savo	55,9
Keski-Suomi	54,7
Etelä-Karjala	53,6
Keski-Pohjanmaa	53,4
Kymenlaakso	52,6
Kanta-Häme	51,1
Satakunta	51,0
Pirkanmaa	50,9
Päijät-Häme	50,4
Varsinais-Suomi	48,6
Pohjanmaa	48,3
Itä-Uusimaa	45,1
Uusimaa	43,4
Ahvenanmaa	34,1

3.2 Vanhuuseläkeläisiä jo melkoinen joukko

Vanhuuseläkeläisten osuus oli enimmillään yli 30 % kunnan koko väestöstä - Ahvenanmaan Sottungassa (31,0 %) ja Varsinais-Suomen Särkisalossa (30,6 %). Näiden lisäksi vähintään joka neljäs oli vanhuuseläkkeellä 42 kunnassa (kaksi vuotta aiemmin 28 kunnassa), jotka hajautuivat 13 maakuntaan. Ilman edustajaa tässä mielessä jäivät Uusimaa ja Itä-Uusimaa, Kanta- ja Päijät-Häme, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa sekä Lappi. Maakuntatasolla tarkasteltuna Etelä-Savossa oli suhteellisesti eniten vanhuuseläkeläisiä (19,5 %) ja seuraavaksi yleisintä (18,6 %) se oli Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa. Vähintään 18 prosentin osuuteen yltivät vielä Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa ja Kanta-Häme.

Suhteellisesti vähiten vanhuuseläkeläisiä asui vuoden 1998 päättyessä Oulunsalossa (5,8 %) ja sen lähikunnissa: Kempele (6,9 %), Kiiminki (7,2 %) ja Pattijoki (8,3 %). Muita alle 10 prosentin kuntia oli 8 (vuonna 1996 luku oli 11), joista 7 pääkaupungin tuntumassa: Kirkkonummi (8,2 %) ja Vantaa (8,7 %) sekä Espoo, Järvenpää, Kerava, Tuusula ja Nurmijärvi (9,3 - 9,7 %). Ainoa ulkokunta tässä joukossa oli Etelä-Pohjanmaan Nurmo (9,7 %). Helsingin luku oli 14,6 %. Vuodesta 1996 Helsingin luku oli alentunut 0,4 prosenttiyksikköä, Espoon pysyi ennallaan ja Vantaan kasvoi 0,4 prosenttiyksikköä. Maakuntatasolla alhaisimmat vanhuuseläkkeensaajaosuudet olivat Uusimaalla (12,4 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla (13,4 %), muissa maakunnissa osuus oli yli 15 prosenttia.

Valtakunnalliseen vanhuuseläkeläisten keskiarvo-osuuteen 15,8 % osui vuonna 1998 kolme kuntaa: Tampere, li ja Nivala sekä maakunnista lähinnä Itä-Uusimaa ja Lappi (15,4 %) sekä Päijät-Häme (16,3 %).

3.3 Eläkemarkat täydentävät väestölukujen kertomaa

Suomessa maksettiin vuonna 1997 eläkkeitä kaikkiaan noin 79 miljardia markkaa. Näin eläkkeensaajat edustavat parhaimmillaan varsin merkittävää tulonsiirtoa kuntien kokonaistaloudessa tuoden tervetulleita veromarkkoja sekä työpaikkoja luovaa palvelu- ja kulutuskysyntää. Seuraavassa on tarkasteltu joitakin laji- ja kuntakohtaisen markkapotin reunajakaumia.

3.3.1 Vanhuuseläkkeisiin kului 45 miljardia markkaa

Kaikista Suomessa vuoden 1997 lopussa asuvista eläkkeensaajista kaksi kolmesta (67,4 %) sai vanhuuseläkettä. Maksetuista eläkemarkoista vanhuuseläkkeiden osuus oli hieman pienempi (62,6 %). Kuntatasolla tarkasteltuna osuus vaihteli Kempeleen 48 prosentista Ahvenanmaan Brändön 84 prosenttiin. Manner-Suomen maksimi (77,6 %) löytyi heti lähinaapuri Houtskarista. Saaristoalue ja rannikkopitäjät ovatkin eläkekustannuksissa kaikista vanhuuseläkepainotteisimpia. Manner-Suomessa yli 75 %:n vanhuuseläkeosuus löytyi 5 kunnasta: jo mainittu Houtskari Saaristomereltä, Maksamaa, Närpiö ja Korsnäs Pohjanmaan rannikolta ja ainoana sisämaasta Kauniainen - eräänlainen 'saareke' sekin. Ahvenanmaan 16 kunnasta 7:ssä vanhuuseläkemenon osuus oli yli 75 %. Vielä 40 vanhuuseläkepainotteisimman (osuus yli 69 %) kunnan joukosta ei juurikaan löydy sisämaan kuntia. Maakunnista Ahvenanmaalla lähes kolme neljästä eläkemarkasta (73,8 %) meni vanhuuseläkkeisiin vuonna 1997 ja Manner-Suomessa enimmillään Pohjanmaalla (67,4 %), eli noin kaksi markkaa kolmesta. Seuraavana tuli Kanta-Häme 65,2 % osuudella.

Vain neljässä kunnassa vanhuuseläkkeiden osuus oli alle puolet kokonaiseläkemenosta. Pienimmät osuudet löytyivät Pohjois-Pohjanmaalta: alhaisin Kempeleestä 48,5 prosenttia sekä Oulunsalosta (49,1 %) ja Pattijoelta (49,4 %). Neljäs kunta oli Rautavaara (49,5 %) Pohjois-Savossa. Maakuntatasolla maksettiin vanhuuseläkemarkkoja suhteellisesti vähiten Pohjois-Pohjanmaalla (58,1 %). Alle 60 prosentin osuus löytyi lisäksi Pohjois-Savosta ja -Karjalasta sekä Kainuusta ja Lapista.

Lähinnä vanhuuseläkemenon keskiarvo-osuutta (62,6 %) löytyi 8 kuntaa: Uusikaupunki, Kärkölä ja Joensuu (62,7 %) sekä Pälkäne, Vähäkyrö, Artjärvi, Mäntyharju ja Muonio (62,5 %). Maakuntatasolla Satakunta (62,3 %) osui lähimmäksi.

3.3.2 Työkyvyttömyyseläkkeitä maksettiin 17 miljardia

Kokonaiseläkemenosta lähes neljännes (23,5 %) kului työkyvyttömyyseläkkeisiin. Kuntakohtaisesti osuus vaihteli Ahvenanmaan Brändön 6,2 prosentista Kempeleen 37,6 prosenttiin. Manner-Suomessa alle 15 % työkyvyttömyyseläkemenon osuuksia oli Kauniaisten 10,9 prosentin lisäksi vain Kemiön kunnassa Varsinais-Suomessa sekä Pohjanmaan rannikko-

kunnissa Korsnäs, Närpiö ja Uusikaarlepyy. Ahvenanmaalla peräti 9 kunnassa työkyvyttömyyseläkemenon osuus jäi alle 15 prosentin. Maakunnista vain Ahvenanmaa (14,4 %) alitti 15 prosentin ja Pohjanmaa (18,7 %) 20 prosentin osuuden rajan.

Yli 35 %:n työkyvyttömyyseläkemeno-osuuteen ylti 8 kuntaa, jotka Pohjois-Savon Rautavaaraa ja Lapin Simoa lukuun ottamatta sijaitsivat Pohjois-Pohjanmaalla: Haukipudas, Kempele, Kiiminki, Oulunsalo, Pattijoki ja Taivalkoski. Maakuntatasolla Pohjois-Pohjanmaa menikin kärkeen 29 %:n osuudella mutta heti perässä tulivat lähes samoilla luvuilla Kainuu ja Lappi (27,8 %) sekä Pohjois-Savo (27,7 %).

Työkyvyttömyyseläkemenon keskiarvo-osuuteen (23,5 %) osui peräti 6 kuntaa: Kuusankoski, Lempäälä, Paimio, Pori, Pyhtää ja Rautalampi sekä maakuntatasolla lähimmiksi Päijät-Häme (23,3 %) ja Etelä-Savo (23,8 %).

3.3.3 Työttömyyseläkkeisiin 2,7 miljardia

Kokonaiseläkemenosta 3,7 prosenttia kului työttömyyseläkkeisiin. Kunta-kohtainen osuus vaihteli kirkkaasta 0:sta Kuusankosken 7,7 prosenttiin. Kirkas 0 löytyi Manner-Suomesta vain Turunmaan saariston Velkualta ja Ahvenanmaalta kolmen kunnan kohdalla: Eckerö, Föglö ja Geta. Ahvenanmaalla vain kolmessa kunnassa osuus oli yli 1 %, enimmillään 2,8 % ja Manner-Suomessa taas alle 1 % työttömyyseläkemeno-osuuksia oli vain 4 kunnassa: Varsinais-Suomen Iniö ja Kustavi sekä Ullava Keski- ja Temmes Pohjois-Pohjanmaalla. Maakunnista vain Ahvenanmaalla (0,8 %) työttömyyseläkemenon osuus jäi alle prosentin. Manner-Suomen alin osuus 2,9 % löytyi kolmesta maakunnasta: Etelä-Pohjanmaa sekä Pohjois-Savo ja -Karjala.

Kuusankosken lisäksi yli 7 %:n työttömyyseläkemeno-osuus löytyi 5 kunnasta: Masku, Noormarkku, Nastola, Jämsänkoski ja Mänttä lähinnä lounaisen Suomen maakunnissa. Edellisten lisäksi 6 %:n työttömyyseläkemeno-osuuden ylitti 10 kuntaa ja 5 %:n osuuden vielä 24 kuntaa lisää. Maakuntatasolla Päijät-Hämeessä työttömyyseläkemarkkojen osuus (5,3 %) oli korkein ja seuraavina olivat Etelä-Karjala (4,9 %) ja Satakunta (4,7 %).

Työttömyyseläkemenon keskiarvo-osuuteen (3,7 %) osui peräti 12 kuntaa eri puolilla maata ja maakuntatasolla Lappi.

3.4 Mistä eläkemarkat tulevat?

Suomessa maksetaan eläkettä karkeasti ilmaisten kahden periaatteen pohjalta: 1) kansaneläkettä Suomen kansalaisuuden ja asumisen perusteella ja 2) työeläkettä suhteessa henkilön palkka- tai ansiotyön tai yrittäjätoiminnan tasoon ja keston. Ns. julkisen puolen työeläkettä karttuu yleensä valtion, kunnan ja kirkon palveluksessa, yksityisen puolen työeläkettä taas yksityisen työnantajan palveluksessa tai itsenäisenä yrittäjänä.

3.4.1 Kansaneläkkeinä neljännes

Vuoden 1997 eläkemenosta kansaneläkkeiden osuus oli 24,4 prosenttia. Kunnittain tarkasteltuna prosenttiosuus kuitenkin vaihtelee suuresti. Kansaneläkkeiden osuus kokonaiseläkemenosta oli yli puolet vain yhdessä kunnassa: Keski-Pohjanmaan Ullavassa (51,9). Muita vahvoja kansaneläkekuntia (kansaneläkeosuus vähintään 45 %) oli 10, joista viiden kärjestä neljä oli pohjanmaan kuntia: Isojoki (49,5 %), Lehtimäki (47,9 %), Merijärvi (47,6 %) ja Maksamaa (47,1). Varsinais-Suomen Iniö (48,6 %) oli edellisten lisäksi ainoa yli 47 prosentin kansaneläkeosuuden kunta. Tässä tarkastelussa näkyy kansaneläkkeen pohjaosan poistumiskehitys erityisen herkästi, sillä vain vuotta aiemmin (1996) kansaneläkkeiden osuus oli vielä 25,5 prosenttia, eli 1,1 prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuonna 1997. Edelleen, yli 50 prosenttiosuuden kansaneläkekuntia oli neljä vuonna 1996 (1997 yksi) ja yli 45 % kuntia lisäksi 24 (ja nyt 10). Maakuntatasolla korkein kansaneläkeosuus oli Etelä-Pohjanmaalla (34,1 %) ja muita yli 30 prosentin maakuntia olivat Pohjois-Karjala (31,5 %), Kainuu (30,7 %) sekä Keski-Pohjanmaa (30,5 %). Maakuntia, joissa yhdenkään kunnan kansaneläkemenosuus ei yltänyt 40 prosenttiin, oli neljä: Uusimaa ja Itä-Uusimaa sekä Kanta- ja Päijät-Häme.

Matalan osuuden kansaneläkekuntia (eläkeosuus alle 20 %) oli 36 (edellisenä vuonna 19). Tyypiltään ne olivat pääasiassa kaupunki- tai kaupunkien vaikutuspiirissä sijaitsevia kuntia. Pienimmillään kansaneläkkeiden osuus oli 7,8 % Kauniaisissa. Alle 15 prosentin kansaneläkeosuuksiin yltivät lisäksi Espoo (12,0 %), Helsinki (14,4 %) ja Vantaa (14,5 %). Uusimaan kansaneläkeosuus (15,3 %) oli alapäästä omaa luokkaansa sillä eroa seuraavaan, eli Kymenlaaksoon (21,7 %) oli yli 6 prosenttiyksikköä.

Kansaneläkemenon keskiarvo-osuuteen (24,4 %) osui kaksi kuntaa, Ahvenanmaan Finström ja Pohjois-Pohjanmaan Kiiminki sekä maakunnista lähinnä Etelä-Karjala (24,1 %) ja Satakunta (26,3 %).

3.4.2 Yksityisen puolen työeläkkeinä lähes puolet

Vuoden 1997 kokonaiseläkemenosta yksityisen puolen työeläkkeiden osuus oli 46,7 prosenttia. Yksityisen puolen työeläkkeiden osuus kokonaiseläkemenosta oli suurimmillaan 65,6 prosenttia Kauniaisissa ja yli 60 prosenttia seuraavissa 6 kunnassa: Mänttä (63,1 %), Eura (62,0 %), Kuusankoski (61,2 %), Sahalahti (60,9 %) sekä Pohja ja Valkeakoski (60,1 %). Vähintään 50 prosentin osuus esiintyi lisäksi 80 kunnassa, joista 27:ssä osuus oli vähintään 55 %. Kaikkiaan siis 87 kunnassa yksityisen puolen työeläkkeiden osuus oli vähintään puolet kunnan kokonaiseläkemenosta. Maakuntatasolla korkein yksityisen puolen työeläkeosuus oli Uusimaalla (53,0 %) ja muita yli 50 prosentin maakuntia olivat Itä-Uusimaa (52,0 %), Satakunta (50,5 %) sekä Päijät-Häme (50,3 %). Maakuntia, joissa yhdenkään kunnan yksityisen puolen työeläkemenon osuus ei yltänyt 50 prosenttiin, oli neljä: Pohjois-Karjala, Etelä- ja Keski-Pohjanmaa sekä Ahvenanmaa.

Yksityisen puolen työeläkkeiden osuus kokonaiseläkemenosta oli pienimmillään 14,6 % Kökarissa. Muita alle 25 prosenttiosuuden kuntia oli vain kolme: Pieksämäki, Enontekiö ja Utsjoki. Edellisten joukko kasvaa 20 kunnalla, jos tarkasteltavan yksityisen sektorin osuuden laajentaa kolmasosaan, eli enintään 33,3 %:iin. Nämä kunnat polarisoituivat lähinnä pohjoiseen: Lappi ja Kainuu (11 kuntaa), sekä saaristomerelle: Ahvenanmaa ja lounaissaaristo (6 kuntaa). Maakuntatasolla matalin yksityisen puolen työeläkeosuus oli Pohjois-Karjalassa (37,5 %) ja muita alle 40 prosentin maakuntia oli neljä: Kainuu (37,9 %), Lappi (38,1 %), Etelä-Savo (39,4 %) ja Etelä-Pohjanmaa (39,7 %).

Yksityisen puolen työeläkemenon keskiarvo-osuuteen (46,7 %) osui yksi kunta, Kanta-Hämeen Jokioinen, ja maakunnista lähinnä Pohjanmaa (47,7 %) ja Keski-Pohjanmaa (44,9 %).

3.4.3 Julkisen puolen työeläkkeisiin runsas neljännes

Vuoden 1997 kokonaiseläkemenosta julkisen puolen työeläkkeiden osuus oli 28,9 prosenttia. Julkisen puolen työeläkkeiden osuus oli suurimmillaan 55,3 % Pieksämäellä ja toinen tasan 50 prosentin osuuteen yltänyt kunta oli Kökar. Yli 40 prosenttiosuuden kuntia löytyi 13, näistä viisi Lapista: Rovaniemi (49,1 %), Inari (47,8 %), Muonio (45,9 %), Utsjoki (45,3 %) ja Sodankylä (41,0 %). Muut kunnat, saaristomeren Korppoota (46,5 %) lukuun ottamatta, olivat eri puolilla maata sijaitsevia kaupunkeja ja suuruusjärjestyksessä (48,7 % - 41,3 %) lueteltuna: Seinäjoki, Kouvola, Joensuu, Mikkeli, Riihimäki, Oulu ja Hämeenlinna. Maakuntatasolla korkein julkisen puolen työeläkeosuus oli Lapissa (35,5 %) ja lähinnä seuraavina tulivat Ahvenanmaa (32,6 %) sekä Kanta-Häme (32,0 %). Muita yli 30 prosentin maakuntia olivat suuruusjärjestyksessä (31,7 % - 30,8 %) lueteltuna: Uusimaa, Kainuu, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Pohjanmaa. Maakuntia, joissa yhdenkään kunnan julkisen puolen työeläkemenon osuus ei yltänyt 30 prosenttiin, oli kolme: Itä-Uusimaa, Päijät-Häme ja Keski-Pohjanmaa.

Julkisen puolen työeläkkeiden osuus oli pienimmillään 8,0 % Pohjanmaan Maksamaalla ja 8,9 % Kuusjoella Varsinais-Suomessa. Muita alle 15 prosenttiosuuden kuntia oli 27 joista puolet (14 kuntaa) sijaitsi Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa. Maakuntatasolla matalin julkisen puolen työeläkeosuus oli Satakunnassa (23,2 %). Muita alle 25 prosentin maakuntia olivat Itä-Uusimaa (24,3 %) ja Keski-Pohjanmaa (24,6 %).

Julkisen puolen työeläkemenon keskiarvo-osuuteen (28,9 %) osui yksi kunta, Pohjois-Karjalan Nurmes, ja maakunnista lähinnä Keski-Suomi (29,0 %) ja Kymenlaakso (28,5 %).

3.4.4 Yksityisen puolen työeläkkeillä suurin kunnittaisten prosenttiosuuksien hajonta

Kunnittain tarkasteltuna vuoden 1997 eläkemenojen suhteellisten osuuksien vaihteluväli oli yksityisen puolen työeläkkeillä suurin, peräti 51 prosenttiyksikköä (14,6 %:sta 65,6 %:iin). Seuraavana oli julkisen puolen työeläkemenon vaihteluväli 47,3 prosenttiyksikköä (8,0 %:sta 55,3 %:iin). Kansaneläkepuolen vastaava vaihteluväli oli 44,1 prosenttiyksikköä

(7,8 %:sta 51,9 %:iin). Maakunnittain tarkasteltuna järjestys on toinen: Kansaneläkemeno vaihteluväli on suurin (18,8 prosenttiyksikköä), seuraavana on yksityinen puoli (15,5 prosenttiyksikköä) ja kolmantena julkinen puoli (12,3 prosenttiyksikköä).

3.4.5 Tasajaossakin löytyy...

Edellä on tarkasteltu eläkemeno-osuuksien ääripäitä, mutta Suomessa on kuntia - joskaan ei kovin monta - joihin eläkemarkkoja on maksettu varsin tasaisesti kaikista kolmesta tuutista. Kärkipaikat tässä tarkastelussa menevät Lapin kunnille. Kärjessä on vuonna 1997 Pello, jonne kokonaise-läkemeno jakautui yhden prosenttiyksikön vaihteluvälillä (33,0/34,3/ 32,7 % yks./julk./kela). Kakkossijalta löytyvät kahden prosenttiyksikön vaihteluvälillä (31,3 - 35,3 %) Kolari ja Savukoski. Kuntia, joissa kunkin eläkemaksajatahon osuus oli vähintään 30 % kokonaisaläkemenosta, löytyi 14: Hailuoto, Föglö, Kankaanpää, Velkua, Parikkala, Pieksämäen mlk, Kauhava, Lapua, Ähtäri, Paltamo, Suomussalmi, Kuhmo, Kittilä ja Ylitornio. Maakuntatasolla tarkasteltuna vain Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa kunkin eläkemaksajatahon osuus oli vähintään 30 % kokonaisaläkemenosta.

3.5 Eläkettä reilusti viisi tuhatta

Suomessa asuvien eläkeläisten keskimääräinen kuukausieläke oli vuoden 1998 lopussa 5 489 markkaa. Luvussa ei ole mukana pelkkää perhe-eläkettä saavia. Keskieläke oli vähintään em. keskiarvon suuruinen 60 kunnassa, jotka sijoittuivat pääasiassa eteläisen Suomen alueelle. Korkein keskieläke 10 359 mk/kk löytyi Kauniaisista. Se oli ainoa 10 000 markan keskieläkkeen ylittävä kunta. Seuraavina tulivat Espoo (7 505 mk/kk) ja Helsinki (7 036 mk/kk). Vain 15 kunnassa keskieläke ylitti 6 000 mk/kk. Näitä olivat Uusimaalla Järvenpää, Kerava, Kirkkonummi, Tuusula ja Vantaa. Muut olivat tyypillisimmin kaupunkeja: Naantali, Turku, Hämeenlinna, Kouvola, Jyväskylä, Seinäjoki, Oulu, Rovaniemi, Maarianhamina ja erikoisuutena Ahvenanmaan Sottunga. Maarianhaminaa (6 681 mk/kk) lukuun ottamatta muiden keskieläke oli välillä 6 000 - 6 500 mk/kk.

Maakuntatasolla valtakunnallisen keskiarvon yläpuolella oli kolme maakuntaa: Uusimaa (6 695 mk/kk), Kymenlaakso (5 562 mk/kk) ja Ahvenanmaa (5 601 mk/kk). Todettakoon, että seuraavana ja varsin lähellä keskiarvoa oli Lappi (5 475 mk/kk).

Jakauman toisesta päästä alle 4 000 markan keskieläkkeen kuntia löytyy 6, alimman keskiarvon (3 876 mk/kk) osuessa Ahvenanmaan Getaan. Muut olivat Satakunnan Siikainen, Keski-Suomen Pylkönmäki, Etelä-Pohjanmaan Isojoki, Pohjanmaan Maksamaa ja Keski-Pohjanmaan Ullava. Maakuntatasolla alle 5 000 markan keskiarvon jäi 5 maakuntaa. Matalin keskiarvo (4 647 mk/kk) oli Etelä-Pohjanmaalla, mutta seuraavaksi tullut Keski-Pohjanmaa (4 793 mk/kk) oli ainoa maakunta jonka yksikään kunta ei yltänyt valtakunnalliseen keskiarvoon. Muut kolme matalan keskiarvon maakuntaa olivat Pohjanmaa, Pohjois-Karjala ja Etelä-Savo.

Suomessa asuvista eläkeläisistä 17 prosenttia sai 7 500 markkaa tai sitä suurempaa kuukausieläkettä. Kuntia, joissa vähintään tämän suuruisia eläkettä sai joka neljäs eläkkeensaaja, oli kymmenen: Kauniaisissa joka toinen, Espoossa 35 %, Helsingissä ja Maarianhaminassa 30 % sekä 25 - 29 % Keravalla, Kouvolassa, Rovaniemellä, Seinäjoella, Vantaalla ja Ahvenanmaan Sottungassa. Edellisten lisäksi oli 27 kuntaa, joissa vähintään joka viides (20 - 24 %) eläkkeensaaja sai 7 500 markkaa tai enemmän. Maakuntatasolla tarkasteltuna tähän viidenneksen tasoon ylsivät vain Uusimaa (28,0 %) ja Ahvenanmaa (20,6 %). Maakuntia, joiden yhdessäkään kunnassa 7 500 markkaa saavien osuus ei ylittänyt 20 prosenttia oli neljä: Satakunta, Päijät-Häme, Etelä-Karjala ja Keski-Pohjanmaa. Etelä-Pohjanmaa taas oli ainoa maakunta, jossa vähintään 7 500 markkaa saavien osuus jäi alle 10 prosentin (9,7 %).

Matalimmillaan vähintään 7 500 markkaa kuukaudessa saavien osuus oli 2,0 % Pohjanmaan Maksamaalla. Alle kolmen prosentin osuus oli kahdessa muussa kunnassa: Keski-Suomen Pylkönmäki (2,4 %) ja Varsinais-Suomen Askainen (2,6 %). Edellisten lisäksi alle neljän prosentin osuus oli 9 kunnassa ja alle viiden prosentin osuus lisäksi 22 kunnassa. Maakuntia, joissa yhdenkään kunnan ko. prosenttiosuus ei ollut alle 5 prosenttia oli 9: Uusimaa (pienin Sammatti 9,8%), Itä-Uusimaa (Liljendal 5,0 %), Kanta-Häme (Humppila 5,5 %), Pirkanmaa (Kihniö 5,2 %), Päijät-Häme (Hartola 6,3 %), Kymenlaakso (Miehikkälä 6,2 %), Etelä-Karjala (Saari 5,0 %), Kainuu (Ristijärvi 7,1 %) ja Lappi (Ranua 7,4 %).

3.6 Eläkettä myös ulkomailla asuville

Vuoden 1998 lopussa maksettiin eläkettä 47 500 ulkomailla asuvalle henkilölle, mikä on noin 4 prosenttia kaikista Suomesta eläkettä saavista. Tämä osuus on kansainvälisten sosiaaliturvasopimusten ja EU/ETA-jäsenyyden myötä kasvanut nopeasti viime vuosina. Esimerkiksi 15 vuotta sitten, eli vuonna 1983, ulkomailla asui kaikista Suomen eläkkeensaajista vajaat puoli prosenttia, eli noin 6 100 henkilöä. Vuoden 1990 lopussa heitä oli noin 15 000. Luvuissa ovat mukana ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset sekä muiden maiden kansalaisia, joille maksetaan eläkettä Suomesta.

Myös ulkomaille maksettavan eläkemenon osuus on aivan viime vuosina noussut varsin nopeasti. Kun vuonna 1997 maksettiin ulkomaille noin 1,1 miljardia markkaa eli noin 1,5 prosenttia kokonaiseläkemenosta, oli vastaava osuus vuotta aiemmin 1,1 prosenttia ja vuonna 1995 noin 0,7 prosenttia.

Eläkkeensaajista valtaosa (31 200) sai vanhuuseläkettä ja työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli n. 15 000. Perhe-eläkkeen saajia oli n. 2 900. Eläkkeitä maksettiin lähes 70 maahan, ylivoimaisesti eniten Ruotsiin (36 600). Seuraavina tulivat Kanada (3 500), Yhdysvallat (2 300) ja Espanja (1 700).

Keskimääräinen ulkomaille maksettu eläke oli suuruudeltaan noin 1 600 markkaa kuukaudessa. Vastaavasti Suomessa asuvilla eläkkeen suuruus oli yli kolminkertainen eli noin 5 500 markkaa kuukaudessa. Markkamääräisesti suurimpia - yli 10 000 markan kuukausieläkkeitä - maksettiin lähinnä Espanjaan mutta vajaalle sadalle henkilölle myös Portugaliin ja Marokkoon. (Nyman 2000; Parkkinen 1999.)

4 TIIVISTELMÄ

Eläkkeiden alueellisessa jakautumisessa on hyvin suuria eroja. Kuntatasolla eläkkeensaajia oli vuonna 1998 enimmillään 42 % ja pienimmillään vajaat 12 % kunnan väestöstä. Vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuus oli korkeimmillaan jopa 31 prosenttia alhaisimman osuuden ollessa vain 6 prosenttia.

Työikäisessä väestössä eläkkeellä olevien osuus vaihteli 26 prosentista 5 prosenttiin ja työkyvyttömyyseläkeläisillä vastaavasti 21 prosentista 3 prosenttiin. Työikäisten viimeisellä kympillä, eli 55-64-vuotiaassa väestössä yli puolet (51 %) oli jo eläkkeellä, enimmillään 73 % ja alimmillaan 18 %.

Vuonna 1997 maksettiin vanhuuseläkkeitä 45 miljardia markkaa, eli yli puolet koko eläkemenosta. Yksittäiseen kuntaan maksetuista eläkemarkkoista vanhuuseläkkeiden osuus oli keskimäärin 63 prosenttia - enimmillään 84 prosenttia ja alimmillaan 48 prosenttia.

Vastaavasti maksettiin työkyvyttömyyseläkkeitä 17 miljardia markkaa, eli noin viidennes koko eläkemenosta. Työkyvyttömyyseläkkeiden osuus oli keskimäärin 24 prosenttia - enimmillään 38 prosenttia ja alimmillaan 6 prosenttia. Työttömyyseläkkeiden osuus kuntien kokonaiseläkemenossa vaihteli nolasta 8 prosenttiin.

Kelan maksamat eläkkeet muodostivat enimmillään 52 prosenttia ja pienimmillään 8 prosenttia kuntakohtaisista eläkemarkkoista. Julkisen puolen eläkemarkkojen osuus oli enimmillään 55 ja pienimmillään 8 prosenttia sekä yksityisen puolen eläkemarkkoissa vastaavasti 66 ja 15 prosenttia.

Kuntakohtaiset erot ovat suuret myös eläkkeiden suuruuksissa. Korkein kuntatason keskieläke oli vuoden 1998 lopussa 10 359 markkaa kuukaudessa ja alin 3 876 markkaa kuukaudessa. Vähintään 7 500 markan kuukausieläkettä sai kaikista eläkkeensaajista 17 prosenttia. Yleisimmillään tämän suuruista eläkettä sai joka toinen ja harvimmillaan vain 2 prosenttia kunnan eläkkeensaajista.

Edellä kuvatut kuntatason heilahtelut tasaantuvat merkittävästi maakuntatason tarkasteluissa. Maakuntatarkastelu antaa sopivasti eriteltynä kuitenkin paremman yleiskuvan piirteiden alueellisesta painottumisesta. Nykyinen läänitase alkaa olla jo hieman ylimalkainen.

5 LOPUKSI

Tässä kuvauksessa ajallinen kehitys on jätetty pois, joskin jokunen toteama ajallisesta kehityksestä selostuksessa on. Ajallinen vertailu on hankalaa, sillä vaikka kyseistä tilastoa on tuotettu vuodesta 1993 on sen sisältö matkan varrella monin tavoin muuttunut. Ulkopuolisia muuttujia ovat mm. lähes vuosittain toteutuvat kuntaliitokset sekä ehkä merkittävämpänä vuoden 1997 alusta toteutunut aluejako. Perinteiset 12 läänää vähenivät viiteen ja tilalle tuli 20 maakuntaa, jotka Ahvenanmaata lukuun ottamatta eivät yhdisty aikaisempaan aluejakoon. Kuntatasolla rajat kuntaliitoksia lukuun ottamatta ovat toki säilyneet, mutta 453 kunnan (1998) erittely ja analyysi on aivan toisen suuruusluokan kysymys. Ajallisten johtopäätösten tekoa haittaa myös vuosien mittaan lainsäädännössä tapahtuneet muutokset, kuten eläke-etuuksien saamiseksi muuttuminen, uusien etuuksien voimaantulo ja ehkä merkittävimmin koko väestön kattavan kansaneläkejärjestelmän vuoden 1996 alusta alkanut asteittainen muuttuminen vähimmäiseläkejärjestelmäksi - näillä näkymin vuoden 2002 alkuun mennessä. Tämän vaikutuksesta kansaneläkkeen lukumääräosuus väestössä asteittain pienenee ja samalla myös markkamääräinen osuus - osin lukumäärämuutoksen, osin pohjaosan poistumisen myötä.

Kahden vuoden muutosseurantaan antaa jonkinlaisen mahdollisuuden vertailu Kuntapuntari 2/98 lehteen kirjoittamaani tarkasteluun vuodelta 1996. Olen soveltuvien osien yrittänyt noudattaa siinä käyttämäni esitystapaa ja joissakin kohdin vertailu onkin ihan mahdollista, erityisesti kuntatasoisissa tarkasteluissa. Edellä mainitut muutokset on kuitenkin syytä pitää mielessä.

Tarkastelusta puuttuu myös sukupuolitarkastelu vaikka se onkin varsin merkittävä luokittelija eläke-etuuksista puhuttaessa ja olisi tuonut tullessaan varmasti monia mielenkiintoisia piirteitä eri kunnista. Sen mukaanottoon ja tarkasteluun ei tässä yhteydessä kuitenkaan ollut mahdollisuutta.

KIRJALLISUUS

Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain, vuodet 1996, 1997 ja 1998. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Helsinki 1997, 1998 ja 1999.

Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 1998. Kansaneläkelaitos. Helsinki 1999.

Nyman, Heidi. Ulkomaille maksetut eläkkeet (artikkeli). Työeläke 1/2000. Eläketurvakeskus.

Parkkinen, Pekka. Ulkomailla elävät eläkeläisemme (artikkeli). Yhteiskuntapolitiikka 2/1999. Stakes 1999.

Pellinen, Mikko. Joka neljäs rautavaaralainen työkäinen on eläkeläinen (artikkeli). Kuntapuntari 2/1998. Tilastokeskus